

L'empremta de Pompeu Fabra a *Ressorgiment*

LAIA BERTRAN GENOVÈS
Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ

El present estudi té com a objectiu estudiar la implantació del fabrisme en la col·lectivitat catalana de Buenos Aires a través de la revista *Ressorgiment*. Resseguir l'empremta de Pompeu Fabra en aquesta publicació ens permetrà descobrir algun detall nou de la seva biografia, així com aprofundir en el paper dels catalans de l'Argentina en la divulgació de la seva obra en la premsa.

2. LA REVISTA *RESSORGIMENT*

Ressorgiment (1916-1972) va ser la revista de l'estranger en llengua catalana de més durada. Es va gestar en l'entorn del Casal Català de Buenos Aires i va ser fundada per Pius Arias, Manuel Cairol, Francesc Colomer i Hipòlit Nadal i Mallol, que en va ser el director (Buscató, 2017, p. 47). La publicació va néixer com a resultat del creixent interès dels catalans d'Amèrica per l'activisme catalanista polític i cultural que hi va haver a principis del segle xx. L'esforç col·lectiu, gràcies al sòlid compromís de Nadal, va consolidar-se en la creació d'aquesta revista, que va difondre els ideals catalanistes i va vetllar per la preservació de la cultura catalana i el reconeixement nacional de Catalunya (Lucci, 2013, p. 42-43). Nadal, que va ser periodista, editor i ferm militant catalanista, creia que la premsa tenia un paper extremament rellevant perquè era el «vehículo de expansión de la identidad nacional catalana en América primero y de la difusión de postulados culturales e ideológicos que legitimaran la acción política desde el exterior después» (Lucci, 2017, p. 113).

Seguint aquesta línia ideològica, l'objectiu principal de *Ressorgiment*, tal com es detalla al primer número, era contribuir al progrés i a l'enaltiment de Catalunya divulgant i adaptant les normes lingüístiques de l'Institut d'Estudis Catalans,

difonent els corrents literaris i donant a conèixer les manifestacions artístiques i culturals. En definitiva, la revista no només aspirava a informar les comunitats catalanes d'Amèrica, sinó que també volia promoure l'estudi de la llengua, la literatura i la història catalanes (Nadal, 1916, p. 3).

*Hipòlit Nadal i Mallol. Universitat de Girona.
Càtedra Hipòlit Nadal i Mallol de Periodisme i Revistes en Català.*

Per oferir continguts verços i de qualitat, la revista va comptar amb col·laboradors de luxe, com ara polítics i escriptors de la talla de Francesc Macià, Pompeu Fabra, Mercè Rodoreda, Josep Carner i Maria Gràcia Bassa, entre molts altres. El rigor també es reflectia en les portades, dignes d'estudi, que des de 1917 fins a 1972 van ser encarregades a artistes catalans (Bertran, 2023). Finalment, *Ressorgiment* també va posar a l'abast informació pràctica sobre els punts de venda de

publicacions catalanes (com ara les de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana) o de biblioteques on es podien consultar, fet que facilitava l'accés dels lectors a obres científiques (Lucci, 2013, p. 44-45).

3. POMPEU FABRA A *RESSORGIMENT*

Fidels al seu compromís amb la llengua, *Ressorgiment* va divulgar la figura i l'obra de Pompeu Fabra de diverses maneres. En primer lloc, quant a la seva producció, la revista no només es va adherir a les *Normes ortogràfiques*, sinó que les va publicar tot lloant la metodologia i la gran tasca d'estudi i deliberació que va suposar establir-les: «És indubtable que hi ha en aqueixes normes ortogràfiques un seny que va afirmant-se i consolidant-se per si sol entre mig de la més gran diversitat de formes» (Redacció, 1916, p. 12). Les detallades explicacions que s'inclouen sobre el procediment que es va seguir a l'hora d'elaborar-les tenien la finalitat de deixar-ne palès el rigor i, per tant, de convèncer els lectors del gran progrés que significaven per a la llengua catalana. Alhora, també pretenien animar-los que les apliquessin, que formessin part del projecte de normativització de la llengua catalana: «Posem-nos tots a escriure el català amb la mateixa ortografia, i haurem augmentat en una mida quasi bé incommensurable l'escassa facilitat que avui té el poble per a apropiar-se'n la seva expressió literària» (Redacció, 1916, p. 12).

La revista també va fer un seguiment de l'adhesió de les *Normes*. Així doncs, al juny del 1917 es comenta que «nostre idioma ja es pot dir que ha alcançat la unificació que tant necessitava, i que quasi la totalitat d'escriptors, diaris i revistes han adoptat les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans» (Subirachs i Cunill, 1917, p. 171). L'acceptació d'aquest codi ortogràfic en aquests sectors recau considerablement en dos factors: en Prat de la Riba, que va establir que les *Normes* s'empressin als documents de la Diputació de Barcelona i als de la Mancomunitat de Catalunya, i en l'acció d'intel·lectuals i escriptors com ara Antoni Rovira i Virgili (Ginebra, 2012), que van publicar articles a favor de la normativa fabriana. Aquest suport va ser clau per a la difusió de les *Normes* i per a la marginació de les *Regles ortogràfiques*, que van ser promogudes, principalment, per Francesc Matheu (Ginebra, 2018, p. 11-14). Amb relació a aquesta obra, *Ressorgiment* va expressar amb contundència la seva desaprovació perquè considerava que les normes que proposava eren antiquades i no permetien l'evolució de la llengua. Nadal (1917a, p. 170), així, va declarar que la revista no les aplicaria «perquè violentariem, de faïç greu, el natural curs de la ploma».

Com a mostra de la voluntat de posar-se al dia, al març de 1918 la revista va adaptar el seu nom a la normativa del *Diccionari ortogràfic*, que va suposar la fixació definitiva de l'ortografia catalana. Així, va passar del títol inicial, *Resurgi-*

ment, al de *Ressorgiment*. La fixació ortogràfica del mot *ressorgiment* va ser celebrada pels editors de la revista, atès que fins aleshores hi havia diverses maneres d'escriure'l, cosa que creava inseguretat. De fet, els editors expliquen que, al moment de fundar la revista, per defugir aquesta confusió, van consultar les *Normes*, però, com que no van trobar-hi la paraula, van acudir al diccionari llavors més recent, que era el de Rovira i Virgili (1913), i allí hi van trobar la forma *resurgiment*, que és la que van agafar-la per titular la revista. Ara, però, el *Diccionari ortogràfic* els donava la solució segura. Un diccionari que, a més, consideraven que era un signe de progrés, ja que per fi la població tenia una font rigorosa per resoldre eficaçment els dubtes ortogràfics. D'aquesta manera, mostraven la seva alegria afirmant que «hem arribat per fi a la fixació i unificació de l'idioma», raó per la qual «no hem d'extendre'ns més per a justificar la modificació que fem avui en el títol de la nostra revista, d'acord a la recent i definitiva norma del *Diccionari ortogràfic*» (Redacció, 1918, p. 322).

Una altra manera de fer difusió de l'obra de Fabra, que evidencia l'interès de la revista per la llengua, són els articles de correcció lingüística de diaris i autors. *Ressorgiment* remarca la importància que té la premsa com a mitjà de transmissió d'un model lingüístic que molts lectors prenen com a referència. Així, demanen a les altres publicacions catalanes d'Amèrica que s'esforcin a oferir un contingut lingüísticament polit: «Cal esforçar-s'hi, germans! Que trist l'espectacle actual de les nostres publicacions curulles de faltes d'ortografia!» (Redacció, 1927, p. 2087). Alhora, subratllen que ja no tenen excusa per escriure descuidadament, perquè en aquell moment Fabra, a banda de les *Normes ortogràfiques* i el *Diccionari ortogràfic*, havia publicat obres destacades com la *Gramàtica catalana* i les *Converses filològiques*, entre d'altres. D'altra banda, així com critiquen els mitjans que no segueixen la normativa fabriana, també elogien els que l'apliquen al peu de la lletra. Concretament, manifesten que a Catalunya la qualitat lingüística de la premsa ha millorat notòriament, perquè gairebé no s'han de fer esmenes: «Anys enrera, llevat d'alguna excepció escadussera, feia pena llegir un periòdic o revista comarcals. No solament sota el punt de vista de l'interès general, ans bé mirant-ho pel cantó de les regles gramaticals. [...] D'uns anys ençà, [...] és tot una altra cosa» (Nadal, 1917b, p. 2191).

Pel que fa a la correcció d'autors, són força interessants les ratlles que la revista dedica a l'article que Josep Pla va publicar a *Mirador* (1929-1937), amb el qual criticava durament Joan Puig i Ferrer i la seva novel·la *El cercle màgic*, que va guanyar el premi Crexells el 1929. Pla afirma taxativament que considera absurd que l'escriptor hagi guanyat el premi, perquè mai ha tingut talent per escriure: «Ara es un gran literat que no sap escriure. [...] No sap mai el que vol, ni ha resolt el problema —elemental per un escriptor, essencial!— de dir una cosa amb senci-

llesa i amb claretat» (Pla, 1929, p. 4). Les seves paraules, a més, també traspassen la línia de la vexació, ja que el titlla de ximple i de fals: «Tot allò que pot tenir l'intel·ligència humana de més superior [...] repugna Puig i a la gent de la seva corda. Son gent histerica, verbal i per qualsevol ximpleria falsament transcendental s'estrípen les vestidures indignats» (Pla, 1929, p. 4).¹ Però Pla havia estat poc prudent: aquesta citació, amb errades ortogràfiques i gramaticals, és una mostra del nivell de correcció lingüística de tot l'article. La ironia, doncs, és que Pla, tot pretenent desacreditar Puig i Ferreter, va mostrar involuntàriament que el qui no sabia escriure correctament era ell. *Ressorgiment* no el va perdonar: «I quina ortografia, senyors meus! Allò és un galimaties. Tanmateix l'obra de Pompeu Fabra no s'hi veu per enlloc [...] I aquest és l'escriptor qui acusa un altre escriptor de no saber escriure» (Redacció, 1930, p. 2639).

Uns anys més tard, la revista reprèn aquest tema amb més fermesa afirmant que la premsa catalana no es pot permetre la presència d'errades lingüístiques, que són signe de deixadesa. Així, creuen que les publicacions catalanes, per ser realment considerades catalanes, han de donar suport a tot allò que suposi progrés i benefici per a Catalunya, incloent-hi la normativa fabriana. Vegem-ho:

Una publicació catalana, en l'hora actual, ha d'ésser exponent de catalanitat. No tan sols catalanitat de fons, sinó de forma. Una publicació nostra que estigui plagada de faltes d'ortografia, que estigui escrita amb una sintaxi deplorable i que aparegui enlletgida per castellanismes i americanismes fa un flac servei a la causa de Catalunya. (Mas, 1943, p. 5323)

L'autor del text, per tant, deixa palès que els mitjans de comunicació que no s'hagin adherit a la doctrina fabriana no són fidels als seus ideals, perquè perjudiquen el país embrutant-ne la llengua. A més, qualifica d'esclaus totes les persones que no han estudiat la doctrina fabriana. Esclaus de la mandra, que els ha impedit «retre el culte que l'idioma nadiu exigeix perquè no han volgut sacrificar a l'estudi de la parla pròpia les hores de lleure» (Mas, 1943, p. 5323). Mas (1943, p. 5323) conclou que, a causa de la minorització que pateix el català, és indispensable tenir-ne cura en tots els àmbits, motiu pel qual «si no és possible fer aparèixer un periòdic amb tota pulcritud gramatical, és preferible no editar-lo, perquè, en lloc de donar llum, donarà fum».

1 L'article de Pla s'emmarca en l'agra polèmica que va tenir lloc amb motiu de la concessió del premi Crexells, i era també expressió de l'animadversió que sentia per l'obra i la persona de Puig i Ferreter. Vegeu, per a tota aquesta qüestió, Casacuberta (1995). Aprofito aquesta nota per agrair a Jordi Ginebra el seu guiatge en l'elaboració d'aquest estudi. Els seus consells i ajuda m'han sigut de gran utilitat.

Ressorgiment també publica notícies d'obres sobre Fabra i dels homenatges que se li van fer. El 1928, per exemple, sorgeix, com se sap, la idea d'homenatjar-lo per celebrar-ne el seixantè aniversari i la revista, fidel al gramàtic, decideix prendre part en la iniciativa, tal com expressa Nadal (1928, p. 2409): «Trobem encertadíssima la idea d'homenatjar aquest home extraordinari, treballador infatigable, qui es diu Pompeu Fabra [...]. Hem de dir que ens hi adherim amb tot l'entusiasme de la nostra ànima?». Perquè els lectors hi participessin activament, van sumar-se a la idea que havien impulsat alguns periòdics de Catalunya obrint una llista de subscripció amb la finalitat d'assegurar la vellesa de Fabra (Nadal, 1930, p. 2635). També es comenta que un altre present d'aquesta commemoració era la publicació d'una *Miscel·lània Fabra*, una obra que havia d'agrupar treballs de lingüística d'escriptors, intel·lectuals i filòlegs de les terres catalanes (Nadal, 1928, p. 2409). No obstant això, tot i que el volum estava previst que es publicués el 1937, a causa de la repressió va acabar, com és sabut, sortint el 1943 en una impremta de Buenos Aires, gràcies a la perseverança de Joan Coromines (Badia i Margarit i Bruguera, 2002, p. 221). Així doncs, aquesta obra va acabar sent la manera d'homenatjar Fabra en el seu setanta-cinquè aniversari.

El 1948 es torna a homenatjar Fabra amb motiu dels seus vuitanta anys. Com que la dictadura franquista impedeix que es pugui fer cap mena de celebració als Països Catalans, es fa una crida als catalans exiliats a participar-hi col·laborant en la compra d'una medalla d'or. Novament, la revista s'adhereix a la proposta i crea una llista de subscripció popular que va tenir força èxit. La celebració va tenir lloc a Prada, on es van aplegar personalitats insignes que van pronunciar conferències i discursos enaltint el Mestre i la seva obra de redreçament de la llengua. La revista, gràcies a Jaume Creus, corresponsal del Rosselló, explica amb detall tots els actes que es van fer i els acompanya de fotografies. Un d'aquests actes era la concessió de la medalla d'or costejada per subscripció popular i encarregada a l'escultor reusenc Joan Rebull, que va ser lliurada a Fabra per Josep Irla (Redacció, 1948, p. 6191-6192). La minuciositat en la redacció de la notícia, que conté abundants descripcions de l'esdeveniment, una enumeració de tots els assistents i la transcripció dels discursos de Josep Irla, Ventura Gassol i Antoni Rovira i Virgili, no deixa indiferent ningú. La voluntat de la revista, una vegada més, és presentar Fabra com una figura solemne. El mitjà idoni per a fer-ho, és clar, és un periodisme que ho mostri d'una manera també solemne.

Una altra efemèride a la qual *Ressorgiment* s'adhereix és el centenari del naixement de Fabra, celebrat el 1968. Tots els números d'aquell any se'n fan ressò a la portada, i en total es publiquen més d'una vintena d'articles. De nou, la informació que proporcionen és significativa, ja que comenten tant els esdeveniments celebrats a Catalunya com els d'Amèrica. A més, igual que en altres ocasions,

encoratgen els lectors a sumar-s'hi de dues maneres: aprenent a escriure millor el català, depurant els castellanismes, i participant en les diferents activitats (Redacció, 1968a, p. 9903). Per a propiciar-ho, s'adrecen a les institucions i entitats d'arreu per demanar-los que els facin saber els actes que organitzaran: «Pregariem a totes elles que vulguessin informar-nos al respecte per tal de donar-ne coneixement als nostres lectors i quedin registrats tots els actes que es facin a la gloriosa memòria d'aquell qui ens ha llegat el tresor d'un idioma net de tota impuresa» (Redacció, 1968b, p. 9945). Convé remarcar aquesta voluntat de testimoniatge, ja que és un mecanisme que la revista utilitza per realçar Fabra tot evidenciant la pervivència que té en la memòria col·lectiva dels catalans.

Ressorgiment va fer també un seguiment detallat d'alguns aspectes concrets de la vida de Fabra. Per començar, la revista comenta de manera regular esdeveniments relacionats amb la seva activitat professional, fet que ens ha permès, en un cas, obtenir nous detalls de la seva biografia. Així doncs, gràcies a la revista sabem que tenia previst assistir al XIV Congrés Internacional del PEN Club, que es va celebrar el 1936 a Buenos Aires, tal com s'esmenta en un article de juny de 1935: «Pompeu Fabra, Lluís Nicolau d'Olwer i Josep Maria de Segarra, és a dir tres de les més il·lustres personalitats intel·lectuals catalanes, han manifestat el seu propòsit d'assistir, en representació de la nostra pàtria, al Congrés de Buenos Aires» (Redacció, 1935, p. 3643). A més, també s'apunta que s'havia insinuat que seria el president del grup d'intel·lectuals que faria una ofrena de llibres catalans a la biblioteca de la Facultat de Filosofia i Lletres de Buenos Aires. Fabra, però, segurament a causa de la Guerra Civil, no hi va poder assistir.

Un esdeveniment rellevant al qual es dedica un article prou extens és la celebració de la Setmana d'Estudis Catalans a França, precursora de l'actual Universitat Catalana d'Estiu, on van assistir més d'una cinquantena d'estudiants catalans exiliats: «Ens assabentem que a França, durant la setmana que va del 6 al 13 d'abril propassat, s'ha celebrat a Prada, vila rossellonesa al peu del Canigó, una important manifestació de cultura [...]. Els actes foren presidits pel Mestre Pompeu Fabra» (Redacció, 1947, p. 6025). La revista comenta les conferències i les activitats dutes a terme, destacant el prestigi dels participants, entre els quals figuren Antoni Rovira i Virgili, Josep Carner, Frederic Soler i Pau Casals. Finalment, es transcriu el breu però substanciós discurs que Fabra va pronunciar per a l'ocasió, i es lloa la reacció dels estudiants, que van aplaudir-lo enèrgicament: «Els estudiants catalans exiliats en donar mostra de llur patriotisme i llur amor per a l'estudi han donat, ensems, una lliçó als nostres polítics: l'exemple d'una solidaritat patriòtica, autènticament nacional» (Redacció, 1947, p. 6025). A través d'aquestes paraules, *Ressorgiment* enalteix Fabra com una figura patriòtica que s'ha de respectar, raó per la qual considera modèlica l'actitud dels estudiants.

Els diversos articles sobre la mort de Fabra són també un exemple de l'admiració que sentien per ell. D'una banda, a fi d'oferir una informació precisa, s'indica que van comptar amb l'ajuda de Pere Puig, que formava part del Secretariat de la Generalitat de Catalunya a París, i de Jaume Creus, el corresponsal que tenien al Rosselló. No és en va que s'esmentin els seus noms, ja que d'aquesta manera s'evidencia el rigor amb què van cobrir la notícia. A banda d'informar els lectors amb detall sobre com va morir i com va ser la cerimònia d'enterrament, la revista expressa el seu condol i lamenta la defunció: «La mort de Pompeu Fabra és sentida per tots els catalans; constitueix un dol nacional, una pèrdua immensa per Catalunya» (Redacció, 1949, p. 6326). A més, el lloen com a persona, com a patriota i com a treballador apassionat pel bé més preuat del país: la llengua. És per aquesta tasca ingent que creuen que la seva figura ha de perdurar en la memòria dels catalans, que tenen el deure d'honorar-lo com li correspon: «Un dia o altre Catalunya haurà de perpetuar en el marbre o en el bronze el seu nom gloriós» (Redacció, 1949, p. 6326).

4. CONCLUSIONS

Com hem pogut veure, *Ressorgiment* informa de manera continuada sobre Pompeu Fabra durant els cinquanta-sis anys en què es va publicar. Així doncs, mantenint-se fidel al compromís amb la llengua catalana, la revista va contribuir a la difusió del fabrisme, especialment en les comunitats catalanoparlants d'Amèrica. Per a Nadal, la llengua catalana era l'eix central de la identitat nacional, motiu pel qual va impulsar la doctrina fabriana, perquè era la manera de reivindicar que «viure fora de Catalunya no era un defugi per descurar la llengua. Fer-la servir correctament obria el camí a l'estimació per la pròpia cultura, i a reconèixer-la com una propietat col·lectiva, la qual cosa atorgava unitat a la consciència catalana» (Lucci, 2013, p. 48).

En un context més general, cal subratllar que el tractament d'aquesta publicació quant a la figura i l'obra de Fabra és similar al d'altres publicacions del primer terç del segle xx, com mostren els estudis de Barnada (2009), Güell i Llagostera (2012), Rull (2015) i Albiol (2018). Un tractament que prova fins a quin punt l'adhesió a Fabra va significar, per a la societat catalana, l'adhesió a un projecte de reconstrucció nacional. Una diferència important, però, és que *Ressorgiment*, com que es va publicar a l'Argentina, no va patir, a partir de 1939, les limitacions de la dictadura franquista, fet que va permetre que es fes un seguiment més llarg de la vida i la producció de Fabra. Un seguiment constant o, en paraules de Nadal (1937, p. 4087), amb «lleialtat i conseqüència», que compleix amb escriure els objectius que la revista es va proposar.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALBIOL, Gemma (2018). «La introducció de les Normes de 1913 a Menorca: *Llum Nova*, la revista capdavantera a difondre l'adhesió». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Comunitat lingüística i norma: Actes del IV Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»* (Tarragona, 18, 19 i 20 de novembre de 2013). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 213-222.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M.; BRUGUERA, Jordi (2002). «Joan Coromines i Vigneaux». A: *Gran enciclopèdia catalana*. 12a edició. Vol. VIII. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 220-221.
- BARNADA, Clara (2009). «La dimensió nacional de l'obra de Pompeu Fabra a la premsa de l'època: *La Veu de Catalunya* (1910-1917)». *Lo Floc. Revista del Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar*, núm. 189 (juliol-setembre), p. 22-27.
- BERTRAN, Laia (2023). «Retrobant el temps perdut: Maria Gràcia Bassa a la revista *Ressorgiment*». *Sonograma*, núm. 60 (octubre) [en línia]. <https://sonograma.org/2023/10/retrobant-el-temps-perdut-maria-gracia-bassa-a-la-revista-ressorgiment/> [Consulta: 2023].
- BUSCATÓ, Isabel (2017). «*Ressorgiment*, la revista en català de més durada». *Revista de Girona*, núm. 301 (març-abril), p. 46-48.
- CASACUBERTA, Margarida (1995). «Gènesi i primera adjudicació del premi Crexells. Notes sobre cultura i novel·la en el tombant dels anys vint als trenta». *Els Marges*, núm. 55, p. 19-42.
- GINEBRA, Jordi: (2012). «La implantació social del fabrisme: l'acció d'Antoni Rovira i Virgili». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Fabra, encara. Actes del III Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»* (Tarragona, 17, 18 i 19 de desembre de 2008). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 73-83
- (2018). *Pompeu Fabra i la codificació del català*. Barcelona: UOC.
- GÜELL, Sílvia; LLAGOSTERA, Roser (2012): «La difusió del fabrisme a l'Alt Camp i la Conca de Barberà a través de la premsa del primer terç del segle xx». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Fabra, encara. Actes del III Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»* (Tarragona, 17, 18 i 19 de desembre de 2008). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 85-94.
- LUCCI, Marcela (2013). «La revista *Ressorgiment* i el separatisme d'ultramar: una font indispensable per a l'estudi del catalanisme a Amèrica, 1916-19390». *Recerques*, núm. 66 (gener), p. 33-59.
- (2017): «Identidad, cultura, política. Confluencias y tensiones del catalanismo separatista radical de Buenos Aires a través de la figura de Hipòlit Nadal i Mallol». A: ZAIDENWERG, Cielo; GARZA MERODIO, Gustavo; PIQUERAS CÉS-

- PEDES, Ricardo; DALLA-CORTE CABALLERO, Gabriela (ed.). *Ciencias sociales, humanidades y derecho: cómo pensar el mundo latinoamericano*. Barcelona: Universitat de Barcelona / Universitat Autònoma de Mèxic, p. 109-118.
- MAS, Pere (1943). «Missió històrica dels catalans emigrats». *Ressorgiment*, núm. 327 (octubre), p. 5323-5324.
- NADAL, Hipòlit (1916). «Unes paraules». *Ressorgiment*, núm. 1 (agost), p. 3.
- (1917a). «Varia». *Ressorgiment*, núm. 11 (juny), p. 169-170.
- (1917b). «Premsa comarcal». *Ressorgiment*, núm. 135 (octubre), p. 2191.
- (1928). «Al voltant d'un homenatge». *Ressorgiment*, núm. 149 (desembre), p. 2409.
- (1930). «Homenatge a en Fabra». *Ressorgiment*, núm. 163 (febrer), p. 2635.
- (1937). «Lleialtat i conseqüència». *Ressorgiment*, núm. 253 (agost), p. 4087.
- PLA, Josep (1929). «El veredict del Premi Crexells». *Mirador*, núm. 48 (desembre), p. 4.
- RULL, Xavier (2015). *La defensa de la llengua i la difusió del fabrisme al Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta als anys vint i trenta del segle xx mitjançant la premsa local*. Valls: Cossetània.
- REDACCIÓ (1916). «Institut d'Estudis Catalans. Normes ortogràfiques». *Ressorgiment*, núm. 1 (agost), p. 11-12.
- (1918). «La unificació de l'idioma i el nostre títol». *Ressorgiment*, núm. 19 (març), p. 322.
- (1927). «El català a Amèrica». *Ressorgiment*, núm. 129 (abril), p. 2087.
- (1930). «Sense engaltar». *Ressorgiment*, núm. 163 (febrer), p. 2639.
- (1935). «A propòsit d'una iniciativa». *Ressorgiment*, núm. 227 (juny), p. 3643.
- (1947). «Una Setmana d'Estudis Catalans a França». *Ressorgiment*, núm. 351 (juny), p. 6025-6026.
- (1948). «L'homenatge de la Catalunya nacional a Pompeu Fabra». *Ressorgiment*, núm. 381 (abril), p. 6191-6192.
- (1949). «Ha mort Pompeu Fabra». *Ressorgiment*, núm. 390 (gener), p. 6325-6326.
- (1968a). «El millor homenatge». *Ressorgiment*, núm. 618 (gener), p. 9903.
- (1968b). «Notícies». *Ressorgiment*, núm. 620 (març), p. 9945-9946.
- SUBIRACHS I CUNILL, Llucià (1917). «La ensenyança catalana». *Ressorgiment*, núm. 11 (juny), p. 171.